

KURTULUŞTAN SONRA İZMİR'DE ÇIKAN İLK GAZETE: TÜRK SESİ

Prof. Dr. ZEKİ ARIKAN

İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgali, buranın basınına ağır bir darbe vurdu. Anadolu ve Duygu gazetelerinin kapısına işgalden bir hafta önce kilit vurulmuştu. İşgalle birlikte Türkçe basın sıkı bir denetime alındı¹. Hukukubeşer'in, sahip ve başyazarı Hasan Tahsin Recep'in 15 Mayıs günü şehit edilmesiyle yayını sona erdi. Sulh ve Selâmet Cemiyeti'nin sözcülüğünü yapan Müsavat'ın bir süre daha varlığını koruduğu anlaşılmaktadır. İslahat ve Köylü gazeteleri² açıkça Milli Mücadele'nin karşısında yer aldılar. Ahenk, Şark, Memleket, Sada-yı Hak gazeteleri de Yunan Basım Kalemî'nin buyruklarına uyarak yayınlarına devam edebildiler³.

9 Eylül 1922 günü, İzmir basınında yeni bir dönemin başlangıcı oldu. M. Refet'in Yunanistan'a kaçmasıyla Köylü'nün soluğu kesildi. Emin Süreyya'nın idam edilmesiyle de İslahat gazetesinin yayını yaşamı sona erdi. Haydar Rüştü'nün Antalya'dan İzmir'e dönmesiyle Anadolu gazetesi yeniden burada çıkmaya başladı⁴. Ahenk, Sada-yı Hak ve Şark yine varlıklarını sürdürdüler⁵. Bir süre sonra İzmir'in bu gedikli gazetelerine yenilerinin de eklendiğini görüyoruz. Türk Sesi, Türk İli, ve Ahalî, kurtuluş-tan sonra ilk yayına giren gazeteler olarak görülmektedir⁶. Biz burada Türk Sesi gazetesi üzerinde duracağız.

Türk Sesi gazetesinin İzmir Milli Kütüphanesi'nde bulunan büyük bir cilt koleksiyonunda ilk on sayısı bulunmamakta, dolayısıyla 11. sayı 7

¹ "İşgal Esnasında İzmir'de Bulunan bir Yunanlı'nın İfşaatı", *Anadolu*, 19 Nisan 1925, 4 Mayıs 1925.

² Zeki Arıkan, "Köylü Gazetesi ve İşgal", *Atatürk Yolu*, 2 (1988), 187-200.

³ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını* (30 Ekim 1918 - 8 Eylül 1922), Ankara, 1989.

⁴ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları* (Haz. Zeki Arıkan), basılmakta.

⁵ Oğuz Arı, *İzmir'de Kitle Haberleşmesi*, Ankara, 1972.

⁶ Bu gazetelerden hiç birinin koleksiyonu tam olarak bize ulaşmış değildir. İzmir Milli Kütüphanesi'nde bulunan eksik koleksiyonlar için bk. Nermin Demir, *1918 - 1924 Tarihleri Arasında İzmir'de Çıkan Gazetelerin Bibliyografyası*, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, 1988 (Basılmamış).

Haziran 1923 tarihini taşımaktadır. Yine bu kolleksiyondaki sonuncu sayı 6 Haziran 1924 tarihidir, bunun da numarası 313'tür. Arada bazı boşluklar bulunmaktadır. Gazetenin bu tarihten sonra çıkıp çıkmadığını ya da hangi tarihe kadar yayınlandığını şimdilik belirlemek olanağını bulamadık. Ankara Milli Kütüphane'de 18 ve 241. sayılarının bulunduğu anlaşılmakta⁷, bunun dışında diğer kitaplıklarımızda varlığı konusunda herhangi bir bilgi edinemedik⁸.

İlk sayıların eksikliğine karşın Türk Sesi'nin 27 Mayıs 1923 tarihinde gün ışığına çıktığı anlaşılmaktadır. Çünkü elimizde bulunan 27 Mayıs 1924 tarihli (no 304) sayısından anlaşıldığına göre, o gün gazete bir yılını geride bırakmış bulunmaktadır. Gazete büyük boy kağıda basılmıştır. Daha doğrusu 45×58 cm. boyutundadır. Türk Sesi başlığının sağında ve solunda yer alan bilgilere göre, gazetenin idare merkezi (mahall-i idare) İzmir'de Kestane Pazarı'nda 57 numaradır. Vilayetler için bir yıllık abone bedeli 700, altı aylığı 400 kuruş olup nüshası 100 paradır. Yabancı ülkeler için bu ücret sırasıyla 1200 ve 700 kuruştur. Gazete uzun süre Ispartalı Derelioğlu Matbaası'nda, sonra da Sandıkçılar içinde Hafız Ali Matbaası'nda basılmıştır. Türk Sesi'nin 6 Haziran 1924 tarihli sayısında "Muhterem karilerimize" başlıklı bir yazıda "kendi matbaası olmadığından gazetenin binbir müşkilat ile neşredildiğinden" söz edilmesi dikkati çekmektedir. Yine gazetede bilgilerden anlaşıldığına göre Mesul Müdür Nazmi Sadık Bey'dir. İmtiyaz sahibinin kim olduğu konusunda herhangi bir işaret bulunmamaktadır⁹. İdare müdürünün Mazhar Nafiz Bey olduğunu gazetede verilen bir haber dolayısıyla öğreniyoruz¹⁰.

Türk Sesi'nin sürekli bir yazı kadrosu vardır. Bu kadronun dışında oldukça değişik yazarların da yazılarına yer verilmektedir. Gazetenin sürekli yazı kadrosunu oluşturan yazarların, toplu bir tanıtımı, yukarıda sözünü ettiğimiz 27 Mayıs 1924 tarihli sayısında yer almaktadır. Bu özel sayıda yazarların resimleriyle birlikte adları verilmiş, fakat kimliklerine ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bunlar, [M] Esat, Midhat, Kemal Emin, Akça Kanad, Midhat Şevki, Çiftçi Necati, Hafız Ali, Osman-

⁷ *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*, Muvakkat Basım, Ankara, 1963, 98.

⁸ Belgin Akalın, *Türk Sesi Gazetesi Dizini* (1923-1924), E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, 1987, 3 (basılmamış).

⁹ Oğuz Arı, *a.g.e.*, 34. Bu gazetenin M. Esat ve Halil Lütfi tarafından çıkarıldığını yazmaktadır. Gazete'de bunu doğrulayacak bilgi bulunmamakla birlikte her iki yazarın hemen hemen her sayıda yer alan yazılarının çokluğu dikkati çekmektedir.

¹⁰ *Türk Sesi* (Bundan böyle *TS*), 17 Haziran 1923, 19.

zade Hamdi, Mazhar Nafiz, Burhan ümid, Nazmi Sadık, Alemdaroğlu Ömer Lütfi Beylerdir. Bu toplu kadroya, içinde adı geçmemekle birlikte, Halil Lütfi'yi de eklemek gerekir. Türk Sesi'nin bu yazı ailesi, Cumhuriyet'ten önceki yıllarda ve Cumhuriyet döneminde İzmir'in eğitim ve kültür yaşamına katkıda bulunmuş seçkin bir kitleyi temsil etmektedir. Gazetenin hemen hemen sürekli başyazarlığını yapan M[ahmut] Esat daha sonra Çınar soyadını almıştır¹¹. Mahmut Esat kardeşi Vasıfla İzmir'de Mütarekenin bütün acılarını yaşamış, Milli Mücadele'de Mustafa Necati öncülüğünde Balıkesir'de yayımlanan İzmir'e Doğru gazetesinin "yazı müdürü, muharriri, musahhihi" olmuştur¹². Balıkesir'in işgalinden sonra Ankara'ya çekilen M. Esat, orada Mustafa Kemal Paşa'nın kâatibi olmuştur. Esat Çınar İzmir'de uzun süre edebiyat öğretmenliği yapmıştır¹³. Öte yandan gazetenin sürekli yazarlarından Çiftçi Necati, daha sonra adının başındaki sıfatı soyadı olarak benimsememiştir. İzmir Atatürk Lisesi'nde uzun yıllar Tabiye (Biyoloji) öğretmenliği yapmış, kalemini ülkenin tarımsal ve ekonomik kalkınmasına adanmış bir aydınımızdır. Rıdvan Nafiz, İzmir Sultanisi yani Atatürk Lisesi mezunlarından olup burada 1922-1924 yılları arasında müdürlük yapmıştır. Soyadı Ergüder olan Rıdvan Nafiz, daha sonra Manisa'dan milletvekili seçilmiştir. Midhat Bey ise Aksacak soyadını almıştır. 1924-1928 yılları arasında Atatürk Lisesi Müdürlüğü görevinde bulunmuş, yine aynı lisede uzun yıllar tarih öğretmenliği yapmıştır. Sözün kısası bütün bu yazıların imzalarını, İzmir'de uzun süre yayına devam eden Fikirler Dergisinde¹⁴, Anadolu gazetesinde¹⁵ ve diğer yayın organlarında da rastlamaktayız.

Bu yazarların dışında, yukarıda belirttiğimiz gibi oldukça değişik imzalar da Türk Sesi sayfalarında görülmektedir. Ancak kimi adları o dönemin diğer ünlü yazarlarıyla karıştırmak tehlikesi de vardır. Sözgelimi "Bozdağı Su Kuvvetleri" üzerindeki incelemenin yazarı Ahmet Şerif'in

¹¹ İlk bakışta M. Esat'ın Mahmut esat Bozkurt olduğu yanlışına düşmüştüm. Dolayısıyla bu yanlışta öğrencim Belgin Akalın da düşmekten kurtulamamıştır (*TS Gazetesi Dizi*, 5). Bu yanlışın kaynağı M. Esat imzalı yazılardaki anlatımın Bozkurt'un ifadesini andırması yanında, gazetenin 27 Mayıs 1924 tarihli sayısında yer alan resmin çarpıcı bir biçimde Bozkurt'a benzemesi olmuştur.

¹² Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul, ty, 23.

¹³ Bizim elimizde, İzmir Liseleri Edebiyat Muallimi Esat Çınar imzasını taşıyan ve İzmir'de 1936 yılında daktilo edilen *XIII. Asırdan XIV. [XIX. olmalı] Asra Kadar Türk Edebiyatı Tarihi* başlıklı bir çalışması bulunmaktadır.

¹⁴ Füsün Örsel, *Fikirler Dergisi Bibliyografyası*, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bütürme Tezi, 1981 (Basılmamış).

¹⁵ *TS*, 15 Haziran 1923, 18; 18 Haziran 1923, 20.

Anadolu'da Tanin'in yazarıyla ilişkisi yoktur. Aynı biçimde Ahmet Refik adlı yazarı da ünlü tarihçi Ahmet Refik'le karıştırmamak gerekir. Bunun dışında, gelecekte genç Türkiye'nin edebiyat ve kültür tarihinde, eğitim politikasında oldukça önemli bir rol oynayan Hasan Âli'nin şiir ve yazılarına Türk Sesi'nin sayfalarında rastlamak, insanda anlatılması güç duygular uyandırmaktadır¹⁶. Anadolu gazetesi sahip ve başyazarı Haydar Rüştü'nün de birkaç yazısını Türk Sesi'nde görmek olanaklıdır. Daha sonra, Isparta Halkevi Dergisi olan Ün'ün değerli yazarları arasında göreceğimiz Kemal Turan'ın da epeyce yazısının Türk Sesi'nde yer aldığını belirtmek gerekir. Ayrıca gazetede "Karilerimizin sütunu" başlıklı bir bölümde sürekli olarak okuyucuların mektuplarına yer verilmiştir. Diğer gazetelerden zaman zaman yapılan alıntılar da önemli bir yer tutmaktadır. Tanin ve Hakimiyet-i Milliye, Yeni Kafkasya gazetelerini bu arada sayabiliriz.

Türk Sesi siyasal içerikli bir gazetedir. Ana haber kaynağı Anadolu Ajansı'dır. İstanbul'da ve Ankara'da da muhabirleri bulunuyordu. Gazete bu siyasal içeriği yanında şiir, öykü ve roman dizilerine ve araştırma yazılarına da önemli bir yer veriyordu. Her sayıda yer alan şiirler dikkati çekecek niteliktedir. Dizi romanlar arasında Dostoyevski'nin Suç ve Ceza romanının Burhan Ümit tarafından yapılan çevirisini belirtmekle yetiniyoruz¹⁷.

Araştırma, inceleme yazıları arasında en çok ilgimizi çekenleri kısaca belirtelim :

Gazetenin ilk sayılarında yer alan ve Dr. C. Refik tarafından kaleme alınan "İtham ediyorum" başlıklı inceleme, Mütareke döneminde İstanbul'da kimsesiz Türk çocuklarının Hıristiyanlaştırılmaları ve Ermenileştirme işlemlerinin ayrıntılarını açıklayan ilgi çekici bir dizi oluşturmaktadır¹⁸. Rıdvan Nafiz'in "tarih-i kadimde Turaniler" başlığını taşıyan araştırmasında, Türk Tarih Tezi'nin ilk izleri ve öğeleri bulunmaktadır¹⁹.

¹⁶ Bu konuda bk. Zeki Arıkan, "Hasan-Âli Yücel İzmir'de", *Tarih ve Toplum*, 84 (1990), 16-21.

¹⁷ Dostoyevski, *Cinayet ve Ceza* (Mütercimi Burhan Ümid), 27 Mayıs 1924, sayı 304'ten başlıyor.

¹⁸ Dr. C. Refik, "İtham Ediyorum", *TS*, 7 Haziran 1923, 11; 8 Haziran 1923, 12; 16 Haziran 1923, 18; 17 Haziran 1923, 19; 18 Haziran 1923, 20; 5 Temmuz 1923, 36; 17 Temmuz 1923, 46; 19 Temmuz 1923, 48; 23 Temmuz 1923, 51.

¹⁹ Rıdvan Nafiz, "Tarih-i Kadimde Turaniler", *TS*, 22 Haziran 1923, 25; 27 Haziran 1923, 29; 1 Temmuz 1923, 33; 10 Temmuz 1923, 40; 22 Temmuz 1923, 50; 29 Temmuz 1923, 53; 13 Ağustos 1923, 66; 14 Ağustos 1923, 67.

Mehmet Midhat'ın Osmanlı Devleti'ndeki taht kavgalarını ve padişahlık otoritesinin nasıl güçlendiğini açıklayan "Tarihimizde Ferdi Saltanat" başlıklı incelemesi de ilginç bir dizi oluşturmaktadır²⁰. Mustafa Cavit, oldukça önemli bir yerel tarih çalışması örneğini vermiştir. "Menteşe'de Tarihî Bir Cevelan" başlığını taşıyan bu gezi yazısı, sözkonusu yörenin yalnız tarihi açısından değil, fakat Beylikler ve Osmanlı dönemi yapılarındaki kitabelerin belirlenmesi açısından üzerinde durulması gereken bir yazı dizisidir²¹. Bu araştırma dışında Mustafa Cavit'in de Türk Sesi'nde sürekli olarak yazı yazdığı görülmektedir.

Bu genel bilgilerden sonra, gazetenin içeriği ve yapısı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Türk Sesi, yurdumuzun düşman işgalinden kurtuluşundan sonra yayına girmiş ve Türkiye'nin köklü siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişme ve gelişme sürecine girdiği bir sırada gün ışığına çıkmıştır. İkinci dönem seçimleri, Lozan görüşmeleri ve barışı, Mübadele'nin başlaması, Cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması, İzmir'in imarı gibi önemli olaylarla gazetenin yayın süresi çakışmaktadır. Gazete'nin bütün bu olay ve gelişmeler karşısında inançlı bir tutum takındığı ve tamamen ulusal çıkarlarımıza uygun bir politika izlediği görülmektedir. Gazete, ülkenin kurtuluşunun verdiği devrimci bir ruh ve anlayışla yayına girmiştir. Türk Sesi'nin yayınına temel olan ilkeleri, ruh ve çöşkuyu, gazetenin 27 Mayıs 1924 tarihinde çıkan özel sayısından anlıyoruz. Burada, gazetenin bir yılını doldurması dolayısıyla şu yazıya yer verilmiştir :

"Türk Sesi bugün yaşını ikmal ediyor. Türk zaferinden ve İzmir'in ordunun çelik kolları arasına girmesinden takriben dokuz ay sonra gazetemiz inkılabın İzmir'de dünyaya gelmiş bir yavrusudur. İhtimal dokuz ayı doldurduğu için olmalı, bir senedir yaşayabildi. Bu nüshada karilerimiz kendisinin, hissolunur derecede büyüdüğünü göreceklendir. İtiraf etmeliyiz ki büyümeğe bir tekamül demek doğru olamaz. Vukua gelen hadise nihayet istihaledir. Ne tekamül, inkılab!.. Taşdığı büyük isme liyakata çalışan gazetemiz, tevazuu şiar olarak kabul etmiştir. Binaenaleyh bu hadiseye küçük bir istihale, küçük bir genişleme diyeceğiz. Esasen henüz iki yaşına giren bir yavru için bu hadd-i tabi bir nemadır da.... Tabii olmaktan

²⁰ Mehmet Midhat, "Tarihimizde Ferdi Saltanat", Bu yazı dizisinin ilk bölümleri gazetenin elde bulunmayan sayılarında yer almıştır. Dizin devamı için bk. TS, 14 Haziran 1923, 16; 19 Haziran 1923, 21; 26 Haziran 1923, 28; 28 Haziran 1923, 30; 5 Temmuz 1923, 36; 11 Temmuz 1923, 41; 13 Temmuz 1923, 43.

²¹ Mustafa Cavid, "Menteşe'de Tarihî Bir Cevelan", TS, 18 Temmuz 1923, 47; 22 Temmuz 1923, 65; 26 Ağustos 1923, 72.

müsbet ve me'fi surette çıkış daima ve her zaman tehlikelidir. Malum meseli biraz tadil ile biz kabul eder bir senelik neşriyatımızı takip edenler mesleğimiz hakkında bir fikir hasıl etmişlerdir zannındayız.

Evveleminde Türk Sesi milliyetperverdir, taşkın, hardâr değil fakat kiskanç bir milliyetçi.. Saniyen Türk Sesi, teceddüt âşıkıdır. Müspet, yeni fikirlerin pervasız bir ma'kesidir. Mutaassıp, cahil veya kirli maksat takip eden her ferd, dürüst, müteceddit ve hür sesimizin dostu olamaz. Salisen: Türklük aleyhine doğrudan doğruya veya dolayısıyla halde veya istikbalde, muzır olabilecek her unsur, her müessese, her teşkilat ve her şahıs bilakayd ü şart gazetemizin düşmanıdır. Türk Sesi üç şekilde kabil-i hülasa ve ifade olan mesleğini yeni senede de yaşadığı müddetçe muhafaza edecek ve daima mesleğinin daha faal ve hararetili bir muakkibi olacaktır. Muhterem ve münevver karilerimiz emin ve mutmain olsunlar..."

Yukarıda belirttiğimiz gibi, gazetenin yayına girdiği günlerde Türkiye yeni bir seçim havasına girmişti²². Gazetenin hemen hemen her sayısında "Müdafaa-i Hukuk Umdeler" yer almakta ve bu seçimlerin önemine ilişkin sürekli yazılara yer verilmektedir. Çünkü bu seçimlere Türk Sesi ülke-deki siyasal değişimin bir göstergesi olarak bakmaktadır.

"... Uzun senelerden beri yapılan korkunç tecrübeler hesabına elde ettiğimiz esasları ufak bir lakaydi ile kaybetmek milli tarih huzurunda bir cinayet olmaz mı? Bu sebebdendir ki içinde bulunduğumuz intihabat devresinde Türkiye halkının her zamanından fazla müteyakkız davranması lüzumunu hissediyoruz.

Devlet'in altı yedi asırlık zihniyet-i idariye ve siyasesini bir cümlede yıkan son inkılabımızın bazı dimağlarda hazmedilmemiş olmasını pek tabii buluruz. Şu halde bir hulasa yapalım.

Türk milleti saltanat-ı milliyeci, teşkilat-ı esasiyeci ve halkçıdır. Bu üç esas, milli inkılabın üç mihrabıdır. İnkılabın mevzuat-ı siyasiye ve hukukiyesini tespit edecek olan yeni meclisin bu umdelere inanan zavattan terekküp etmesi ise hayafı bir zarurettir..."²³.

Türk Sesi'ne göre "Rey vermek farzdır"²⁴. Çünkü "Zavalı Türklük, bu itiyadı, (kurultay)ını yani en eski mebusanını dağıttığından beri kay-

²² Bu seçimler için bk. İhsan Güneş, "1923 Seçiminde Oylar Nasıl Kullanıldı?", *A. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, muammer Aksoy'a Armağan, XLVI/1-2 (1991), Ayrıbasım.

²³ M. Esat, "İntihabat Etrafında", *TS*, 7 Haziran 1923, 11.

²⁴ *TS*, 10 Haziran 1923, 13.

betmiş, o canlı devrenin bütün faaliyetini tarihe terk edeli yedi sekiz asır geçmiştir.”

Mahmut Esat, ülke sorunlarının kişisel çıkar ve kanıların üstünde tutulması gerektiğine değinerek seçim işinin de bir “memleket meselesi” olduğuna dikkati çekmektedir: “Hedefimiz ve gayemiz mecliste bir fırka yaratmak veya bir grubu yaşatmak değildir. Yapılıp ta noksan kalmış bir inkılabı ikmal edeceğiz. Ve intihabatın -bize göre- en yüksek manası da budur.

Saltanat-ı milliyeci, halkçı ve teşkilat-ı esasiyeci zevatı intihap etmek... Türk milletinin selamet ve refahı bu üç mihraktır”²⁵.

Yeni seçilen milletvekillerini oldukça ağır görevler beklemektedir²⁶. “Büyük Meclis Ankara'nın mütevazı bir köşesinde, tarihinden bir yaprak gibi açılırken... Matern ve ıstırap yıllarının kara günlerinin muhakkak bir kere daha acılarını duymuştur. Yeni ve mesut bir devre girerken, bu matemî bir kere daha hatırlamak bizim için bir şükran borcu değil midir”²⁷.

Gazete bu 1923 seçimleri sonucunda oluşan meclisin, ülkeyi, devlet çarkını yapısal bir değişikliğe götürmek için gereken ortamı hazırladığına inanmaktadır. “Millet'in yaptığı inkılabın ruh ve mahiyetine mutabık olmayan hiçbir hükümeti işbaşında görmeğe mütehammil değildir...²⁸. Çünkü Türk ulusu bundan sonra kendi istek ve kanılarının egemenliğini görmek ister: “Bugünkü Türkiye ihtilalin kurduğu bir devlettir. Teşkilatını mevcudiyetini bu halaskâr ruhtan aldı. Fakat unutmamalı ki memleket artık hal-i tabiiye avdet etmiş bulunmaktadır. Bu itibarla idare makinesinin çürüklerini ayıklarken yerine koyacağımız desteklerin asrî zaruretlere ve ilmî esaslara istinat etmesine dikkat etmek lazımdır... Bu işleri yaparken bize hakim olacak ruh ve zihniyetin aldanmamasına dikkat edelim. Türk milleti dün silah kuvvetiyle bir ihtilal yaptı. Bugün de yeni bir inkılâbın arifesindedir...”²⁹. Mahmut Esat, ihtilal devrinin geçtiğini, fakat önümüzde daha birçok inkılâpların rüzgârının esmekte olduğunu vurgulayarak,

²⁵ M. Esat, “İntihabat Etrafında”, *TS*, 11 Haziran 1923, 14.

²⁶ Mehmet Midhat, “Mebuslarımızdan İstediklerimiz”, *TS*, 28 Haziran 1923, 30. Gazete, 27 Haziran 1923 tarih ve 29. sayısında “Mebuslarımızı Tanıyalım” başlığı altında İzmir'den seçilen “Genç ve kıymetli mebuslarımızın tercüme-i hallerini” vermektedir. Bunlar Celal Bey, Fahrettin Paşa, Seyyit Bey, Mahmut Esat Bey, Necati Bey, Saraçoğlu Şükrü Bey ve Rahmi Bey'dir.

²⁷ M. Esat, “Büyük Meclis Açılırken”, *TS*, 13 Ağustos 1923, 66.

²⁸ M. Esat, “Kurtuluş Yollarında”, *TS*, 17 Ağustos 1923, 70.

²⁹ M. Esat, “Kurtuluş Yollarında”, *TS*, 17 Ağustos 1923, 70.

Türkiye'nin artık muhafazakâr bir zihniyetle yönetilemeyeceğini ve ülkenin "asırların paslı ve korkmuş zihniyetlerine zemin olamayacağını" ifade etmektedir³⁰.

Yeni Türkiye'nin bir ihtilalî kurulduğu ve yaşayabilmek ve ayakta kalabilmek için de yeni bir "inkılab" sürecine girmesi gerektiği tezi Türk Sesi'nin bütün yazarlarında ortak bir görüş olarak benimsenmiş bulunmaktadır. Nitekim Mahmut Esat'tan sonra Esat Nuri de bu görüşleri paylaşarak şöyle yazıyordu :

"... Kazandığımız zafer ve yaptığımız inkılap, milletimize hayat ve istiklal imkânını bahşetti. Yaşayabilmek için bu inkılâbı yapmağa, bu zaferi elde etmeğe mecbur idik. Fakat... düşünelim ki yaşamamızın ilk ve zaruri şartı olan bu inkılâp ve istiklal aynı zamanda bir (şart-ı kâfi) değildir"³¹. Çünkü o kadar özveride bulunarak elde ettiğimiz istiklalin bütün nimetlerini tadabilmek için, başarmak zorunda bulunduğumuz daha pek çok görevlerimiz vardır³². "Yaptığımız inkılâb (Devlet inkılâbıdır). Şimdiye kadar uyruk olan ulus bu inkılapla artık egemen bir duruma gelmiştir..."

Meclis'in açılmasından hemen sonra "yeni bir inkılâbın arifesinde" olduğumuzu sezen Mahmut Esat, rejimin adım adım Cumhuriyet'e doğru gittiğini sezmektedir. "Yeni Türkiye'nin eski idare makinesiyle yürüyemeyeceği" üzerinde duran yazar, "yeni hayatın ihtiyacına göre kurulmuş bir devlet makinesine ihtiyaç" olduğunu dile getirmektedir³³. Çünkü, "Yeni Türkiye gelişigüzel bir devlet teşkilatına değil, asrın bütün ilmi zaruretleri üstüne kurulmuş sağlam ve mürecceb bir idare makinasına muhtaçtır..." Lozan'da imzalanan antlaşma ile "inkılap bitmemiş", belki doğal akışını izleyerek amacına doğru daha köklü bir biçimde yönelmiştir.

"Artık memleketin onbeş seneden beri içinde bulunduğu inkılâp mücadeleleri hakiki hedeflere erişmek üzeredir..."

"16 Mart işgalinden sonra teessüs eden milli hükümet esasen Cumhuriyet'ten başka bir şey değildi. TBMM hükümetle hilafeti tefrik ettiği dakikada bilfiil ve bilkuvve bir Cumhuriyet olduğunu ilan ediyordu..."³⁴.

³⁰ M. Esat, "Halk Fırkası", *TS*, 6 Ağustos 1923, 60.

³¹ Esat Nuri, "Halka doğru", *TS*, 24 Ağustos 1923, 76.

³² Esat Nuri, "Halka Doğru", *TS*, 24 Ağustos 1923, 76.

³³ M. Esat, "Hükümet Etrafında", *TS*, 16 Teşrinievvel 1923, 120.

³⁴ M. Esat, "Vaziyetimize Bir Nazar", *TS*, 17 Teşrinievvel 1923, 121.

İçinde "Cumhuriyet" sözcüğü geçen bu satırların yazıldığı tarih 17 Ekimdir ve Cumhuriyet'in ilanına 12 gün vardır³⁵. Bu bakımdan bir bölüm İstanbul basınının ve Mustafa Kemal'e muhalif olanların, Cumhuriyet'in ilanını olup bittiye getirildiğine ilişkin iddialarının hiçbir temele dayanmadığı³⁶ açıkça ortaya çıkmaktadır³⁷.

Ülke çapında ekonomik bir kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve bütün kuvvetlerimizin bu yönde yoğunlaştırılması Türk Sesi'nin şaşmaz bir hedefi olarak görülmektedir. Topraklarımızın zenginliklerini yabancı ellere kaptırmamalıyız. Vatan, onu işler ve ona sahip olursam bizimdir. "Yoksa, Türk toprağındaki yerimiz yoksulluk ve cehalet içinde bir bekçilik, bugün kılıcımızı riyakârane selamlarken yarın bizi iktisaden öldürmek isteyen sermayeci ecnebilere hizmetçilikten ibaret kalır"³⁸. Bu satırların yazarı genç mühendis Ahmet Şerif, Türk ukusunun "kendi vatanında yegâne iktisadi âmil" olmağı başaracağına inanmaktadır. Yalnız borçlarımızın faizleri yüzündedir ki aylardan beri süren Lozan görüşmeleri sonuçlanamamaktadır³⁹. Bundan anlaşılıyor ki biz gözümüzü açıp doğal güç ve kaynaklarımızdan yararlanacak duruma gelemeyiz ve milli servetimizi yükseltmeyi başaramazsak rahat yüzü görmeyeceğiz⁴⁰. "Memleketimize servet ve sermayenin ancak hariçten geleceğı yanlış bir görüş ve pek muzır bir itikattir. Emniyetsiz ve haris olan ecnebi sermayeler ecnebi ellerin idaresinde servet ve tabii kuvvetlerimize hüküm ve nüfuz kazandıkça Türkler için milli istihsal sahası daralır. İstihsal azalır. Yerli zayıf sermayeler yabancı kuvvetli sermayeler önünde akamete mahkum olur"⁴¹. Elbette ülkenin ekonomik durumu hiç te parlak değildir. "Anadolu imara, tezyine muhtaçtır. Anadolu yolsuzdur, sıhatsızdır, her taraf bitkin, iktisadi tazyikler altında inlemektedir... Meşrutî halkçı bir Cumhuriyet'in âdil himayesi altında bir parça hayat, onun yegâne ümidi, onun yegâne gayesidir"⁴².

³⁵ Krş. Nalbandoğlu Mahmut Hıfzı, "Cumhuriyet mi Neüzübillah", 19 Teşriniewel 1923, 123.

³⁶ Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul, 1972, II, 815-845.

³⁷ TS ve diğer İzmir gazetelerinin Cumhuriyeti'nin ilanı karşısındaki tutumları için bk. Zeki Arıkan, "Cumhuriyet'in İlanı ve İzmir Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3 (1985), 959-976.

³⁸ Ahmet Şerif, "Bozdağı Su Kuvvetleri I", *T*, 15 Haziran 1923, 18.

³⁹ Bu konuda bk. Hatice Ersoy, *İzmir Basınında Lozan Görüşmeleri*, DEÜ Atatürk İlkelere ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1989 (Basılmamış).

⁴⁰ Ahmet Şerif, "Bozdağı Su Kuvvetleri I", *TS*, 15 Haziran 1923, 18.

⁴¹ Ahmet Şerif, "Bozdağı Su Kuvvetleri I", *TS*, 15 Haziran 1923, 18.

⁴² Çiftçi Necati, "İzmir'in Vaziyet-i İktisadiyesi", *TS*, 6 Şubat 1924, 216.

Türk Sesi'nin yazarları ülkenin yol, eğitim, tarım ve endüstri bakımından dengeli bir biçimde kalkınmasını savunmaktadırlar. Tarım konularına ve çiftçi sorunlarına ağırlık veren yazılarında Çiftçi Necati, bunun önemini şöyle belirtmektedir :

"...Ziraatimizi arttırdık, yol olmadıktan sonra ne işe yarar... Refah-ı saadete rehber olacak yoldur.. Bize hayat vermek rahat günler göstermek bizi terakki ettirmek istiyorlar mı, herşeyden evvel iki şey: biri yol diğeri maarif"⁴³.

Çiftçimizin ilerlemesine engel olan şeylerden biri "maarif" in yokluğu, diğeri de yolsuzluktur. Necati, buna bir üçüncü etkeni de eklemektedir ki o da âşar vergisidir. Nedir âşar? Çiftçi Necati bunu özlü bir biçimde şöyle tanımlıyor: "Toprağın terakkisine mani olan sa'ya engel bulunan köylüye, dosta düşmana el açtıran bir ağır vergidir"⁴⁴. Yüzyıllardan beri köylünün sırtında bir kambur olan âşarın birdenbire değiştirilmesi hem hükümete güç gelecek, hem de bütçe dengesini bozacaktır. Fakat "olduğu gibi bırakmak ta doğru değildir" diyen Necati, bunun yavaş yavaş kaldırılabilceğini savunmaktadır. Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti, 17 Şubat 1925'te köklü bir kararla, "feodal devirlerin kalıntısı bir vergi düzeninin türlü fenalıklarından memleketi kurtardı"⁴⁵.

Lozan antlaşması imzalanmış ve mutlu barış "bir bayram sabahının üstünde zafer çelenkleri içinde doğmuş"tu. ancak %0 "Muzaffer ordunun silah çattığı şu günlerde uzun pek uzun sürecek yeni bir mücadeleye hazır mıyız" diye soran Mahmut Esat, ülkenin bütün aydınlarını, duyan, gören bütün çocuklarını, bu yeni "mücadelenin" bayrağı altında toplamaya çağırıyor ve ancak o gün "bayram yapmak hakkını ve salahiyetini kazanmış" olabileceğimizi ifade ediyordu⁴⁶.

Yeni Türkiye, yeni bir ruh ve yeni bir iman ile doğuyor. Bu ufkun arkasında mücadele ile geçecek uzun seneler var. M. Esat, ulusumuzun bu yeni mücadeleyi de kazanacağına inanmaktadır: "Asırlardan beri her felaketin içinden muzaffer ve muvaffak çıkan büyük millet! Sulhü süngünle yaptın fakat unutma ki sulhtan sonraki cidalın, dimağın ve ellerinle yapacaksın. Fabrikaların bacalarından çıkan dumanlar senin yarınki faaliyetinin şiarı olsun"⁴⁷.

⁴³ Çiftçi Necati, "Çiftçilikte Yolların ehemmiyeti", *TS*, 25 Haziran 1923, 22.

⁴⁴ Çiftçi Necati, "Âşar Meselesi", *TS*, 4 Temmuz 1923, 35.

⁴⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Öşür", *İslam Ansiklopedisi*, IX, 485-488.

⁴⁶ M. Esat, "Silah Başına", *TS*, 29 Temmuz 1923, 53.

⁴⁷ M. Esat, "Silah Başına", *TS*, 29 Temmuz 1923, 53.

Bugün yeni Türkiye yeni ilkeler ve yeni sözleşmelerle uluslararasıda onurlu bir yer tutmaktadır. Bu bakımdan, "artık eski müdahalelerin tekrerrüne imkan yoktur". Çünkü, içinde bulunduğumuz "iktisat asrı insanı yeni hedeflere doğru çekmektedir"⁴⁸. İktisadi bir gelişme zorunludur. Bunun için "sermayeye ihtiyacımız vardır... Çalışmak ve iktisadi bir millet olmak istiyoruz"⁴⁹. "Sulh oldu fakat harp başlıyor"⁵⁰.

Bu memleket yüzyıllardan beri yabancılarla olan ekonomik ve ticaret ilişkilerinde yabancı araçlar yüzünden çok zararlar gördü⁵¹. Şimdi bile yabancılar "bizimle olan muamelelerinde daima mazinin kendilerine vermiş olduğu bu muazzam vaz' ve tavırları takınmaktan vazgeçmiyorlar.. Türkiye hükümeti eski Osmanlı İmparatorluğu'nun bağlanmış olduğu kayıtların hiçbirleriyle mukayyet değildir"⁵². Bu nedenle topraklarımızda yaşayan yabancıların yasalarımıza olduğu kadar çıkarlarımıza da saygı göstermelerini istemek en doğal ve en yasal bir hakkımızdır"⁵³. Çünkü biz "galibiyetin neticelendirdiği siyasi harplerden sonra iktisaden mağlup ellerimizle söker çiğneriz"⁵⁴. Ancak ne var ki Yeni Türkiye son derece dikkatli olmak zorundaydı. "İzmir'de (bile) bir Türk bankası yoktur. Osmanlı Bankası'nın Boşo Efendi kadar memlekete hizmeti yoktur. Selanik Bankası Musevilerin⁵⁵ ve bir kısım Musevi efendilerle iş yapanların hizmetkârıdır.

⁴⁸ M. Esat, "Adliyemiz", *TS*, 2 Ağustos 1923, 57.

⁴⁹ M. Esat, "Ecnebilir ve Museviler", *TS*, 5 Ağustos 1923, 59.

⁵⁰ Mahmut Hıfzı, "Harp Başladı", *TS*, 29 Ağustos 1923, 80.

⁵¹ M. Esat, "Museviler ve İktisadiyatımız", *TS*, 12 Ağustos 1923, 65.

⁵² M. Esat, "Ecnebilir ve Eski Zihniyet", *TS*, 19 Teşrinievvel 1923, 123.

⁵³ M. Esat, "Ecnebilir ve Eski Zihniyet", *TS*, 19 Teşrinievvel 1923, 23.

⁵⁴ "Türk tüccarları ve Gayri Türkler", *TS*, 30 Mayıs 1924, 307.

⁵⁵ Türk Sesi'nde özellikle Mahmut Esat'ın yazılarında İzmir'deki Musevilere karşı olumsuz bir tavır alındığı gözden kaçmamaktadır. Bu konuda Mahmut Esat uzun uzun Arif Oruç'la tartışmaya da girmiştir. Yine gazetenin bazı yayınlarından ötürü Türk Sesi bir aralık mahkemeye dahi verilmiş ancak gazeteyi mahkemeye veren kişi, yargı günü ortada görülmemiştir. Gazetenin bu tutumu "Zaman zaman Museviler'in İzmir Türk İktisadiyatı'na ıka ettikleri suikastlardan" kaynaklanıyordu. Dönemin genel ekonomik görüşüne de uygundu. Bu konuyla ilgili olarak gazetede çıkan belli başlı yazılar şunlardır: M. Esat, "Giden Ağam Gelen Paşam", *TS*, 4 Temmuz 1923; Aynı yazar, "Museviler ve biz", *TS*, 8 Temmuz 1923, 38; Aynı yazar, "Arif Oruç Bey'e", *TS*, 10 Temmuz 1923; 40; Aynı yazar, "Arif Oruç Bey'e", *TS*, 12 Temmuz 1923, 42; Aynı yazar, "Arif Oruç Bey'e", *TS*, 17 Temmuz 1923 46; Aynı yazar, "Ecnebilir ve Museviler", *TS*, 5 Ağustos 1923, 59; Aynı yazar, "Museviler ve Sahte Tabiyetleri", *TS*, 9 Ağustos 1923, 63; Krş. 10 Ağustos 1923, 64; "İlyas Artidi'nin Yunanlı olduğunu öğrendik"; M. Esat, "Museviler ve İktisadiyatımız", *TS*, 12 Ağustos 1923, 65; C.C., "Onlar [Yunanlılar] ve Biz", *TS*, 18 Teşrinievvel 1923, 122W M. Esat, "Musevi Simsarlar", *TS*, 5 Şubat 1924, 215; İmzasız, "Türk Tüccarlar ve Gayri Türkler", *TS*, 30 Mayıs 1924, 307.

İtibar-ı Milli Bankası ise İzmir'in halat-ı iktisadiyesinde bir damladır... O halde İzmir'de faal yüksek sermayeli bir kredi müessesesine ihtiyacımız vardır. Milli firmalar altında birer ecnebi sermayesinin paratoneri olan zevatın milli emel ve gayeleri siper ittihaz ederek vuracakları darbeler istikbalde vahim ihtiyatlara sebebiyet verir"⁵⁶.

Türk Sesi'nin yazarlarından Nurullah Esat, "Türk iktisadiyatının tan yerinin ağardığına ve Feyyaz bir devreye dahil olduğuna inanmak için" bütün gelişmelerin iki nokta üzerinde temellendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunlardan birincisi, yurt ve ulusun refaha ulaşması için yeterli üretimi sağlamak, ikincisi de "İktisadi hayatın bütün istikametlerinde bütün diğer unsurlardan evvel en ziyade Türk unsurunun teveffuk ve galibesini" sağlamak..."⁵⁷. Ekonominin her alanında Türk unsurunu egemen bir duruma getirmek düşüncesi belki yeni değildi⁵⁸. Ama ancak yeni devletin kurulmasıyla olanaklı bir hale gelmişti. Çöküş baskılarına tanık olan, Mütarekede işbirlikçilerin davranışlarından kaygı duyan bir kuşağın bu konudaki duyarlılığını doğal karşılamak gerekir. İktisadi bir egemenlik ulusal bir egemenliğin temeli ve güvencesi olacaktır. "Hakimiyet-i İktisadiye, Hakimiyet-i Milliye'nin Temelidir"⁵⁹ ilkesini yazısına başlık olarak koyan Çiftçi Necati şöyle yazıyor :

"Artık memleket bizimdir. Kadın erkek aynı ruhu hamildir. İstiklal Harbinden Cumhuriyet devrine gelmemiz için bilâtefrik bu iki kuvvet amel ve ruhla çalışmıştır. Türklük o derin badireleri, o ağır fırtınaları, nasıl mertçe def ve ref etmiş ise, iktisat mücadelesinde de böylece göğüs gererek iktiham edeceği şüphesizdir...

Açık konuşalım. Siyasi fikirden millî ve vatanî noktalarda sarf-ı nazar ederek iktisat noktasında birleşelim. İttifak edelim. Unutmayalım ki hakimiyet-i iktisadiye hakimiyetlerin en büyüğü, hakimiyet-i milliye'nin temelidir..."⁶⁰.

⁵⁶ Çiftçi Necati, "İzmir'in Vaziyet-i İktisadiyesi", *TS*, 11 Eylül 1923, 90.

⁵⁸ Zafer Toprak, *Türkiye'de "Millî" İktisat 1908-1918*, Ankara, 1982.

⁵⁹ *TS*, 27 Şubat 1924, 234.

⁶⁰ Türk Sesi'nde ileri sürülen ekonomik görüşlerin bütün Türkiye'nin ziraat, sanayi, ticaret ve işçi zümrelerinden oluşan 1133 temsilcinin katılımıyla İzmir'de 17 Şubat — 4 Mart (1922) tarihleri arasında toplanan Birinci Türkiye İktisat Kongresi'nde kabul edilen "İktisadi Misak esasları"na uygun olduğuna şüphe yoktur. Nitekim Çiftçi Necati'nin yukarıda andığımız düşünceleriyle dönemin İktisat Vekili Mahmut Esat'ın kongreyi açış konuşmasında söylediği "ben Hakimiyet-i Milliyeyi millî hakimiyet-i iktisadiye olarak anlıyorum. Böyle olmazsa hakimiyet-i milliye bir "serap" olur" sözleri arasında büyük benzerlik dikkati çekmektedir. Ayrıca Atatürk'ün kongreyi açış konuşmasında vurguladığı şu esasların da altı-

Türk Sesi, halifelüğün kaldırılmasını da yüreктen alkışladı. Hattâ bu olayı “en yeni ve ilk müspet inkılâp” olarak selamladı⁶¹. Bu “son inkılâbımız hakiki ve inkişafî inkılabımızın mebdeî olacaktır”. Çünkü “bundan böyle dinimizin nüfuzu, Türklük ve İslamiyet camiası üzerinde, samimi ve kutsî şekliyle yaşayacak, arızî kuvvetlerin tesirinden kurtularak feyiz ve kudretini şümul ve salabetiyle ihsas edecektir...”⁶². Halifelüğün Osmanlı hanedanından alınmasının anlamı şuydu: “Türkiye Cumhuriyeti, şuurlu bir inkılâpta metanet ve celadetle âmil olmağa başlıyor, demektir”. Böylece T.C., bu hareketiyle “sinesinde asırlardır saklayan bu an’aneyi” yıkıyordu. Artık [Hilafetin Türkler elinde bulunması Türkiye hükümeti için şeref ve kuvvet menbaıdır] yolundaki iddiaların da hiçbir anlamı kalmamıştır. Bu iddialar birer efsaneden başka bir şey değildir. Halifelik Osmanlı hanedanı elinde Türklüğe kesinlikle yararlı olamamıştır. Saltanatın yıkılmasından sonra halifelîği aynı hanedanda bırakmak kadar da anlamsız bir şey olmazdı.

Sözün kısası “Türkiye Cumhuriyeti(nin) hilafeti ilga suretiyle ittihaz ettiği kararın büyüklüğü bundan sonra daha ulvi neticeleriyle bilfiil tahakkuk edecektir”⁶³.

Ne var ki saltanatçılar, hilafetçiler boş durmayacaktır. Sabık halifenin ülke sınırları dışına çıktıktan sonra yayınladığı “beyanname” bunun canlı bir örneğidir. “...Kimbilir daha kaç şeyh ve kaç sabık ve sakıt hanedan azaları ortaya zemin ve zaman icabatı olarak çıkacak veya çıkarılacaktır”⁶⁴.

“...İslam alemini kurtaracak tek hakikat ve tek çare varsa o da; medeniyet dünyasının durmadan koşan kervanını dakika fevt etmeden atılıp karışmaktır. Garbın ilmî, fennî, sınaî tekamülâtı, usulleri kafalara ve ülkelere girmedikçe, onların teşkilatı iktisadiye ve içtimaiyesi örnek ittihaz edildikçe halas ve necat kapılarının açılması muhaldır. Kâfi derecede geri kalmış olduğunu maalesef biraz geç olarak fakat tam bir vuzuh ile katiyetle idrak etmiş olan Türk milleti, kendini binnetice maziye bağlayan bağların kâffesini nasıl parçalayıp attıysa ve milliyet fikrinin mücerreb ve asrî icaba-

nı çizmek gerekir: “İstiklal-i tam için şu düstur var: Hakimiyet-i millîye hakimiyet-i iktisadiye ile tarsiin edilmelidir” Bk. A. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir. Haberler, Belgeler, Torunlar*, Ankara, 1981, 251, 259, özellikle 387-437.

⁶¹ Avni Nafiz, “En Yeni ve İlk Müspet İnkılâbımız”, *TS*, 6 Mart 1924, 241.

⁶² Avni Nafiz, “En Yeni ve İlk Müspet İnkılâbımız”, *TS*, 6 Mart 1924, 241.

⁶³ Avni Nafiz, “En Yeni ve İlk Müspet İnkılâbımız”, *TS*, 6 Mart 1924, 241.

⁶⁴ “Sabık Halifenin Beyanname”, *TS*, 19 Mart 1924, 252.

tını ülkesi dahilinde nasıl hararetle tatbik ediyorsa ve edecekse İslam kardeşlerimize de aynı yolda yürümeği halisane ve samimane tavsiye ederiz. Halifeler, şeyhler, sultanlar, emirler ve mucizeler devri arkada, hem de pek çok arkada kaldı”⁶⁵.

Sonuç olarak diyebiliriz ki elimizdeki sayılara göre Türk Sesi kısa ömürlü bir gazete olarak İzmir basın tarihinde yerini almıştır. Var olan sayıları İzmir Milli Kütüphane’de bulunması gazetenin pek tanınmamasına neden olmuştur. Oysa Türk Sesi, zengin içeriği, seçkin bir yazı kadrosu, savunduğu düşünceler bakımından oldukça önemli bir gazete olarak görülmektedir. Her şeyden önce Türk devriminin ruhunu, felsefesini, özünü kavramış ve bunların yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Gazete yerel haberler, röportajlar, araştırma, inceleme yazıları açısından da zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Mütareke, İşgal ve Milli Mücadeleye tanık olanların anı ve yazılarının belgesel değer taşıdığını belirtmek gerekir. Bütün bunların ötesinde edebi yazılar, sinema haberleri, spor yazıları, kadın sorunları, sosyoloji incelemeleri de gazetenin içeriğini daha da zenginleştirmektedir.

⁶⁵ “Sabık Halifenin Beyanname”, 252.

EKLER

HALK FIRKASI

Meşrutî hayatın mekanizması şüphe olunmaz ki fırka hayatıdır. 10 Temmuz 324 inkılabından sonra bu zarurete biz de tabiyet ettik. O buhranlı devirlerin tevkin eylediği hadisat memleket için fırka hayatına karşı esash bir lakaydi tevliid etti. Fırka hayatının hâlâ halkımız arasında namüsaid bir yâdi vardır. Memleketin her türlü ihtilaflardan azada kalarak aynı kalb ve aynı kanaatle bir gayeye doğru teveccüh etmiş olması şüphesiz çok iyi bir şeydir. Fakat buna imkân tasavvur edebilmek için siyâsî hayatın zaruretlerini inkâr etmek lazım gelir. Ve meseleye bu cepheden bakılırsa fırka hayatının zarureti münkir olanların dâvası tabiatıyla ehemmiyetini kaybeder.

Düşünmek lazım gelir ki, Meşrutiyet'ten sonra büyük gailelerle yekdiğerini takip eden devirlerde Türkiye henüz meşrutî bir hayata hazırlanmış değildir. 10 Temmuz inkılâbı bir avuç fedakârın eseri idi. Ve memleket en mühim ekseriyetiyle bu inkılabın mâna ve mahiyetini henüz idrak etmemişti. bu sebeptendir ki, inkılabı müteakip hayatımızda büyük ve devamlı sarsıntuların başladığını gördük. bunun yanbaşında o zaman için başka türlü hareket etmenin imkânsızlığını düşünerek programlarından fedakârlık yapmak mecburiyetinde kalan fırkaların mahiyeti de ihmal edilmemelidir. İnkılâptan sonra şamil bir programla ortaya çıkan İttihat ve Terakki Fırkası birçok zaruretlerin tesiri altında bütün muhalif kanaatları meczetmeğe çalışarak işbaşına geldi. Şüphesiz ki başka türlü yapamazdı. İttihat ve Terakki Fırkası - bize göre - muayyen ve yekdiğerinden tamamen tefrik edilmiş kanaatlardan direktif alan bir fırka olmaktan ziyade bir vatan hizbi idi. Memleket'in dört taraftan tehdit edildiği o devirlerde biraz da tecrübesizliğine rağmen vazifesini yapmaya çalıştı. Bugün artık tarihe mal olan bu fırkanın hayatını tedkik etmek mevzuumuzun haricindedir. Bununla beraber hakayık-ı esyayı inkâr etmiş olmamak için ilave edelim ki o zamanki hadisat-ı siyasiyenin cebir ve ikrahı olmasaydı İttihat ve Terakki belki hakiki bir fırka haline inkılap eder ve melekette inkişafa başlayan terakki ve teceddüt cereyanlarının müstakil bir timsali olurdu.

Sinesinde liberallerle muhafazakârları, milliyetperverlerle ittihad-ı anasır taraftarlarını yan yana ve aynı safta barındıran bir fırka için daha esash ve cezri bir inkılap yapmak imkânı olamazdı. Olamadı. Ve tarihe mal olduğu dakikaya kadar bir vatan hizbi olmak mahiyetini muhafaza ettikten sonra vazife-i tarihiyesini memlekete ve memleketçiliğe bırakarak inhilal etti.

Bugün yeni Türkiye yeni fikirler ve yeni umdelerle doğuyor. İhtilal devri geçti. Fakat unutmamalı ki önümüzde daha birçok inkılâpların rüzgârı esmektedir. Memleketin tam ve mutlak halası namına bu inkılâpların bir an evvel tahakkunu temenni edelim.

Türkiye son cidalini sakıt Osmanlı İmparatorluğu'nu idare eden zihniyetten büsbütün ayrı bir ruha medyundur. İçinde yaşadığımız devirlerin geniş ve şamil mahiyetini tamamen idrak edemiyorsak mazuruz. Fakat Anadolu cidalinin en yüksek ve rehakâr şiarının Türk milliyetperverliği olduğunu basit bir görüşle de görebiliriz. Türkiye Bâbâî ricalinin küflenmiş zihniyetiyle yıkılırken, onu düştüğü yerden kaldırarak bugünkü mevkiine getiren kuvvet, büyük ve ilahi kudret, niçin bundan sonra da hayatımızın mihreri olmasın.

Bu zaruri ve hayati esasın yanı başında bundan sonra bizi hedeflerimize götüreceğ ikinci bir kuvvet var. Türkiye artık muhafazakâr bir zihniyetle idare olunamaz. Memlekette kör bir taassubun sevkıyla hareket edenler yirminci asrın tam orta yerinde millî tarihini kapatmak isteyen bir zümredir. Türklerin aziz vatanı asırların paslı ve kokmuş zihniyetlerine zemin olamaz. Yürümek ve bütün kuvvetimizle ilerlemek istiyoruz. Ayaklarımıza hâlâ kemend atanlar artık memleketçilik sahasından atılmalıdır. Türkiye on asır evvelki ahkâm ve müessesat ile idare olunamaz. Akli başında olan her vatandaş su zarureti görmüş ve ona iman etmiştir. Bu itibar ile bundan sonraki meşruti tesislerimizde bu iki kanaat rehberimiz olmalıdır. Ve şüphesiz olacaktır.

Epey bir zamandan beri Ankara'dan gelen telgraflardan Halk Fırkası'nın teşekkül etmek üzere bulunduğunu anladığımız şu günlerde bu iki noktanın her suretle mevzu bahis olması temenniye sayan değil midir?

Türkiye'nin son cidalini idare eden mütefekkir başların bu asalar üzerinde bütün memleketi tatmin eyleyeceklerinden şüphe etmiyoruz.

Memleket için hal-i tabii avdete başladığı sıralarda bu esasların şimdiden düşünüldüğü muhakkaktır. Ve hiç şüphesiz takdir edilmektedir ki Büyük Millet Meclisi'nde teşekkül etmek üzere bulunan yeni fırka için muayyen kanaatları ve mütebellir cereyanları ihata edecek şamil bir programa ihtiyaç vardır.

Bir fırkanın memlekette mevcut bütün kanaatları tatmin etmesine şüphesiz imkân yoktur. Ve Türkiye son inkılabıyla muhafazakârlığın iflasını ilan etmiştir. Yeni ve teceddütperver bir zihniyet ilhamını millî ruhundan alan bir iman ile tesis edeceğine yakinen kani olduğumuz Halk Fırkası'nı bu şerait dahilinde mutlak bir itminan ile selamlayabiliriz. Memleketin yarınki cidaline sarsılmaz bir iman ve fedakârî ile hazırlanan Türk şebab münevveri için bu yeni ve meşruti tesis bayrağı al-

tında toplanmak milli bir vecibedir. Ve bizim bugünden yapmak istediğimiz şeyi memleketin yarınki büyük cidalini idare edecek olan fırkanın anahatları hakkında şu iki temenniye izhar etmektir.

Türk Sesi, 6 Ağustos 1923, 60

M. Esat

ÜZÜMLERİMİZİN VAZİYETİ

Karîlerimizden birçok mektuplar alıyoruz. Bu mektupların ekseriyesi şaraplık ve siyah üzümlerimizle misket üzümümüzün istikbalî hakkındadır. Diğer üzümlerimizde iyi kötü bir istikbal görürken şaraplık ve siyah üzümlerimiz bizi endişeye düşürüyor. Bu nevi üzümlerimiz hakikaten acınacak bir meokidedir. Bir taraftan bunları mamulata çevirerek sarf ve istihlâk edecek ellerin azalması diğer taraftan Men-i Müskirat kanununun ağır darbesi ve rekoltenin düşkünlüğü bağlar ve bağcılar üzerinde tahammülfersa bir vaziyet ihdas etmiştir.

Bu vaziyetin böyle şedid bir surette devam etmeyeceğini bilhassa mebusların bu yıkıcı vaziyeti tadil edeceklerini veya ettirmeye say edeceklerini kuvvetli bir surette ümid ediyoruz. Aksi surette buna bağcılarının maişetlerini, hayatlarını bütçeden (İngiltere'de olduğu gibi) temin etmek mecburiyetinde kalacağını hissediyorum.

Burada Men-i Müskirat Kanunu'nun hin-i tatbikinde yapılan idari haksızlıkları emval-i metrukenin tasfiyesinde memleketin refah ve imarına hizmet edecek fabrika ve müesseselerin ulu orta tahrib edilmesindeki dikkatsizlikleri tenkid edecek değiliz. Yok bahasına mahvolan ve eylem depolarında kalarak kıymet ve bahalarını gittikçe azalan yüzbinlerce şişe şarabın kilerin bezicesi olduğu anlaşılmalıdır.

Bağcı karîlerime bilhassa şaraplık üzümüleri olan meslekdaşlarıma mevsuk menabi istinad ederek şu tebşiraatda bulunacağım. Bu nevi üzümlerimizde istikbal vardır ve olacaktır. Olmazsa oldurmağa çalışacağız. Çok sıkıntı çektik mağdur, mazlum rençberler gibi memleket hatırı için bir parça daha fedakarlığı deruhte etmeliyiz.

Hükümetinde bil-mukabele yardımını temini şartıyla üzümümüzü kurutalım öyle sellemü's-selam bağları kuşlara terk hanlarda dosta düşmana rezil etmektense kurutalım. Kuru üzümüleri hükümetin ordumuz için alacağını ümid ediyoruz. Çünkü kuru üzüm et kadar mugaddi tereyağ gibi besleyici olduğu için Avrupa'da ve bilhassa Almanya'da askere bile verildiğini gördük.

Pekmez yapıldığı gibi şarab, ispiro gibi müskirat da serbest-i imaline müsade edildiği vakit kuru üzümünden de yapılacağını hesab ederek kurutmak iedbirlerini düşünmeliyiz, ve kurutalım arkadaşlar...

Zıraat Baş Müdüriyeti'nin bağcılara vereceğini duyduk. Bilhassa bu gibi bağları olan zevata vermesi şayan-ı arzudur. Hatta bunu yapmasını rica etmek vazifemiz dahilindedir. Aynı zamanda Zıraat Dairesinden bunları kurutmaya mahsus ve sanayi-i fenniye'de bulunmasını istirham ederiz. Misket, siyah razaki üzümünün kurutma usüllerinde az çok muhalif haller vardır. Yüz seksen bin kantar kadar olan bu nevi mahsülümüz kurutulduğu vakit satılması için bize az çok vakit bırakacaktır. Hükümet'in de birçok mevadına istinaden, dahilen ve haricen sarfına muavenet edeceğini ümit ediyorum. İdare-i hükümetin başında bulunan zevatın fevkalade hüsnüniyetlerine, çalışmalarına ve liyakatlarına itimad ederek bizi az zararla kurtarmak yüzümüzü güldürmek için bize rehber ve destek olmalarını istirham ediyoruz.

Borsa'da üzüm meselesinin nasıl halledileceği hakkında muhtelif kanaatler vardır. Bilhassa ecnebi tüccarların borsa meselesinde mütereddid oldukları söyleniyor. Bu rolü oynayanlardan biraz ihtiyat ve basiret bekleriz. Yine her büyük tüccarın bir gün piyasada görünerek az alıcı bulmasını kendilerine fırsat ad ile piyasaya hakim olmak gayesini takip ettiklerini duyduğumuz zaman, itimada layık bir söz telakki etmemiştik. Fakat şimdi bunu tekid edecek havadislerin şuyunu duymak istemeyiz. Ateşin olmadığı yerde duman olmaz derler... Kutu meselesi de öyle...

Navlön, depozito, çuval, sürat-i nakl, vagon meselelerinde ne kadar tahsilatta bulunacağını, ekser müşterileri olan bağcılara bu dar günlerde ne iyiliklerde bulunacağını görmek istiyoruz. Sözde bu ecnebi Türk'ün dostudur.

Asıl bu dostluk fülde olmalı ki samimiyeti anlaşılın. Bunun meyvesi semeresi diğer senelerde gözükür. Mevud yeni tarifede bu seneye mahsus olmak üzere üzümçülere yapılacak teshilat herhalde kumpanyanın memlekete alakasını gösterecektir.

Hat direktörleri Fransız şimendiferlerinin şimali Fransız havalisindeki teshilatlı ve muavenetli tarifelerinden herhalde haberdardırlar. Mısır şimendiferlerinin pamuk buhranında gösterdiği iyilik Mısır halkı arasında ne kadar hüsn-ü tesir etmiştir.

İsviçre, Romanya, İspanya şimendiferlerinin harb-i umumiden sonra muvazene buhranlarında birçok fedakarlıklar yaptığını görmüşlerdir.

Bunları da kasaba şimendifer direktörlüğünden bekliyoruz.

KADINLIĞA HÜRMET

Erkân-ı matbuatın bahusus memleketin vaziyet-i içtimaiyesini takib edenlerin yazı yazarların en ziyade riayete mecbur olacağı bir kayd varsa o da nezahet-i lisanîyeye mümkün olduğu kadar hürmetkâr bulunmaktır. Zannetmem ki hiçbir ferd bu iddiamı cerh edebilecek bir iddiada bulunabilsin. Esasen gazeteciliğin ve muhabirliğin bu kayd ve şeraitine merbut olmayarak yazılan yazılar ve bu yazılarla ortaya atılan fikirler daima mukabelesiz ve münakaşasız kalmağa mahkûm olurlar. Zira nezahet-i lisanîyeden mahrum bir lisan ile açılan herhangi bir çığırda muharriri takib edip münakaşa-yı kalemiyeye girişmek şeref ve haysiyetinin muhafız ve mertubu olan her ferd için imkânsızdır. Hattâ bu çığır haklı bir tenkidi tazammun etse bile...

Anın için bence yazılarında nezahet-i lisanîyeye hürmet etmeğe muharrirler fikir ve mütalaalarını cevabden, tenkidden, münakaşadan ve bin netice mecruhiyetten kurtarmak isteyen kimselerdir. Bu gibilireni ne kadar acınacak bir mevkiye düşebileceklerini artık muhterem karîve karîelerim takdir etsin.

Nezaketten mahrum bir üslûpla yazılan fıkraların esbab-ı müdafaadan mahrum kadınlığa taalluk ettiği nazar-ı dikkate alınacak olursa nezahet-i lisanîyeden uzaklaşan muharririn ne derece feci bir cürmün mürtekibi olduğu bütün üryanlığıyla tezahür eder. Erkeklerimizin göstermekte olduğu elan devam ettiği lakaydi yüzünden birtakım muhalif-i terbiye, efal ve harekâtta bulunmaları muhtemel olan kadınlarımızı ciddi bir kardeş hissiyle ikaz gibi zalim ve müfid tariki terk ederek kamçı ile iş görmeye kalkışmanın ne müthiş aksü'l ameller tevlihd ettiği birçok hadîsat ile sabittir.

Bu yazılarımla hangi muharriri kastedtiğimi anlamak merakına düşen muhterem kar îve karîelerime (Şark) gazetesinin "Kamçı" muharririni gösterebiliriz.

İsmi bilmediğim şahsını tanımadığım bu muharrir beyin mütemadiyen kadınlar aleyhinde kalemini yürütürken istimal ettiği çirkin kelimeleri okuduğum zaman hem teessüf ediyor ve hem de pekçok münever hemşire yetiştiren sevgili İzmir'de bu muharrir beye kadınlık namına layık olduğu cevabı verecek tek bir hanımın şimdiye kadar meydana çıkmamasına müteessiren hayret ediyorum.

"Hukuk-u Nisvan" a layık olduğu mevkiyi vermek taraftarlarının ekseriyet teşkil etmek üzere bulunduğu şu devirde kadınlara karşı (Kamçılarız hakları meşe sopasıdır... kirece boyanmıştır... kırmızıya sürünmüşlerdir.) gibi çirkin kelimeler istimaline ne manalar verelim. Büyük Türkiye'nin şayan-ı ehemmiyet bir vilayetinde intişar eden bir gazetede bu kelimeler nasıl bulunabilir. Buna kim müsaade eder?

Kamçı muharriri beyefendi gazetesinde kararlerini bir saniye için güldürecek birkaç satır bulundurmaya menfaatine muvafık buluyorsa hiç kimsenin şeref ve haysiyetini rencide etmeyecek bir şekilde mizahi fıkralar yazsın.

Zira herkes teslim eder ki kamçı nam-ı müstearıyla yazılan fıkralar memleketin avam kısmını güldürmekten ve münevver kısmında mucib-i teessüfü olmaktan başka bir şeye yaramıyor.

Türk Sesi, 11 Eylül 1923, 90

DUŞİZE NERMİN

EMVAL-İ METRUKÉ HAKKINDA

İstirdad-ı mesudu müteakib İzmir'de bütün kazalardan, kura ve nevahiden davet edilmiş yetmiş küsur müdafaa-i hukuk murahhasının huzuruyla bir kongre akd edilmiş idi. Kongrenin sebab-i akdi İzmir heyet-i merkezîyesi azalarını intihab etmekten ve memleketin muhtelif derdlerine dair müdâvele-i efkar eylemekten ibaretti. Dört gün kadar devam eden mezkûr kongreye murahhas sıfatıyla ben de iştirak etmişim. Bu kongreye şüphesiz İzmir ve İzmirîler için büyük ve tarihi bir kıymeti haiz idi.

Bu itibarla zaman zaman o kongreyi ve o münasebetle bir sakf altına toplanmış olan yetmiş seksen kadar halk mümessilleri arasında cari olan samimiyeti memleket işlerine karşı gösterilen alakaları der hatır ederim.

Kongrede en hararetlî, en uzun münakaşalara emval-i metruke mesaili zemin teşkil eylemişti. O zaman emval-i metruke idareleri yeni işe başlamış bulunuyordu.

Emval-i metruke muamelatı henüz mahiyetini tamamiyle meydana vurmamıştı O hale rağmen kongrede yapılan tenkidat o kadar acı idi ki hiçbir idarenin, hiçbir muamelenin bu derecelerde hurpalandığını görememişim.

Tenkidler maddelere, muamelelere, müsbet fasıllara istinad ediyor ve münekkidlerî söz söylemeye sevk eden şey de heder olub gitmekte olan menafi-i milliye ve bu suüstimalat dolayısıyla bozulmaya başlayan ahlâk-ı umumiye düşünçesi bulunuyor idi.

Hatipler yana yakıla fikirlerini söyledikten sonra kongre, hususi bir encümen teşekkülüyle emval-i metrukeye dair tedkikatta bulunulmasını kararlaştırmak zaruretinde kalmış ve fil-hakika iki günlük mesai neticesinde yirmi otuz maddeli bir muhtıra meydana gelmiş idi. Muhtırada milyonlarca lira değerinde bulunan metrukelerin, eşyanın bağçe ve bağların ne suretle idare edilmesi lazım geleceğini izahen gösterilmiş ve o zamanlar bu metrukeler hakkında tatbik edilen usullerin sakametli, mazaretlî cihetleri birer birer tadâd edilmiş idi. Heyet-i umumiye nazar-ı dikkati

celb-i saik olur. İdaresizlik sellerine kapılıp heder girdabına doğru alabildiğine giden bu emvalin ziyauna bir sedd-i mü'mânaat çeker ümidiyle mezkûr muhtırayı kendisine mal etmiş ve Ankara'ya göndermiş idi.

Fakat bu hayırlı teşebbüsten bir netice çıkmak dursun bilakis tatbik edilen teşebbüsten fena usüller dolayısıyla hem bu emval yüzde doksan derecesinde heder olup gitti, hem de halk ahlâk ve memleket iktisadiyat itibariyle telafisi gayri kabil zararlara duçar oldu. Hükümetin kasasına ve kabza-i idaresine girmeyen bu müthiş servet eğer halkın elinde kalsa idi teessüf ve telehhüflerim şimdiki kadar acı olmayacaktı.

Fakat bu da olmadı. Bütün bu servet yine yabancı ellere geçti ve bu memlekettten bir daha avdet etmemek suretiyle çıkıp gitti.

Emval-i metrukenin memleket halkının mesalih ve ahlaki üzerinde yaptığı müessir tahribat ne kadar gariptir ki hala devam edip gitmektedir. Tasfiye komisyonlarının teşkili de derde devâsız olamıyor. Haber alıyorum ki komisyon hergün birbirini nakzeden evamir telakki ettiğinden şikâyethan bulunmaktadır. Fakat halk bu zavallı halk da komisyondan şikâyet eylemek hususunda bu kadar mümsik değildir. Aylarca gidip gelmeksizin halk tasfiyeden işini çıkaramamaktadır.

Kırtasiyeciliğin, bugün git yarın gel emirlerinin fuzuli ve köhne usullere taparcasına riayetin, hülâsa tasfiyenin yegâne merkez-i tecellisi tasfiye komisyonu olunca halk rencide olmaz da ne yapar? Belki evamir yekdiğerine nakızdır. Belki işler çoktur ve muğlaktır. Fakat zalim bir dimağ ve bilhassa az mevzun bir zihniyet icab-ı hal ve zarurete göre tedir-i umur eylese şikâyetler bugünkü kadar çok ve acı olmazdı. Günlerce ellerinde istidalar olduğu halde muntika dolaşan, para vakit ve izzet-i nefis israfına mecbur kalan binlerce erbab-ı mesalih vardır ki dudaklarından feryat ve şikâyet boşalıyor ve yine binlerce esnaf ve köylü var ki bin dert ve bela ile isticarrına muvaffak olduğu dükkânın, evinin, bahçe ve tarlasının her an maruz kalacağı akıbeti derpiş ederek endişenâk bir hayat imrar ediyor.

Emval-i Metruke İdaresi müşterilerine olsun emniyet telkin edecek bir tarz-ı usul ittihaz etmeğe muvaffak olabilseydi bunu da bir nimet sayacak idim. Fakat ne gezer?